

16^ο Διεθνές Συνέδριο για την Έρευνα του Χορού
«Ο χορός ως άυλη κληρονομιά»
Κέρκυρα, 30 Οκτωβρίου – 3 Νοεμβρίου 2002

Σιώκης Δημ. Νικόλαος
«Τα Αργκουτσιάρια στην Κλεισούρα Καστοριάς»
(ανάτυπο)

Αθήνα 2002

Τα Αργκουτσιάρια στην Κλεισούρα Καστοριάς

Νικόλαος Σιώκης (Ελλάδα)

1. Οι μεταμφιέσεις και η σημασία τους.

Στη Β. Ελλάδα, την Ηπειρο, τη Θράκη και κατ' επέκταση και στον Πόντο και τη Μ. Ασία γίνονται την Πρωτοχρονιά, όπως και τα Χριστούγεννα και την ημέρα των Φώτων, αγερμοί ενηλίκων, οι οποίοι μεταμφιέζονται. Συνήθεις ονομασίες των μεταμφιεσμένων του δωδεκαημέρου είναι Ρογκάτσια και Ρουγκατσιάρια με διάφορες κατά τόπους παραλλαγές, όπως Αργκουτσιάρια, Λιουγκατζιάρια, Λογκατσάρια, Λουκατσάρια. Ρογκατσάδες, Ρουγκατσιαραίοι, Ρουγκουτσιάρια κ.ά. Απαντούν όμως και οι ονομασίες Αλήδες, Αράπηδες, Καλινδράδες, Καλικάντζαροι, Καπιταναραίοι, Καραβασλάδες, Καρναβάλια, Κουντουνάδες, Μπαμπαγιούρδοι, Μωμόγεροι, Μπαμποέρηδες, Μπαμπούγεροι, Μπαμπουσιαραίοι, Ντυλιάρια, Ρουγκανάδες, Σουροβάροι, Σουρβατζήδες, Τζαμαλήδες ή Τζαμαλοί και πολλές άλλες κατά τόπους [1].

Οι όμιλοι αυτοί των μεταμφιεσμένων δίνουν στην ύπαιθρο και διάφορες παραστάσεις που έχουν κάποτε δραματικό (θεατρικό) χαρακτήρα. Οι παραστάσεις αυτού του είδους ανήκουν στις μιμικές πράξεις που αποβλέπουν, σύμφωνα με τη λεγόμενη συμπαθητική μαγεία, στην πρόκληση της γονιμοποιού ενέργειας της φύσης, στην προαγωγή της βλάστησης και στην καρποφορία. Η εκπληκτική αντοχή του εθίμου των μεταμφιέσεων στον χρόνο και η διάσωση δι' αυτού πανάρχαιων λατρευτικών στοιχείων και δοξασιών δεν είναι δυσερμήνευτη, αφού από τις ευετηρικές τελετές ο λαός κράτησε κυρίως το εύθυμο στοιχείο, μέσα σε ένα γενικότερο κλίμα χαράς και πανηγυρισμού.

2. Οι πανάρχαιες καταβολές των σημερινών μεταμφιέσεων

Οι μεταμφιέσεις του δωδεκαημέρου είναι εκδηλώσεις οι οποίες συνάπτονται με τις ρωμαϊκές εορτές που εντοπίζονται στις χειμερινές τροπές του ήλιου (Saturnalia [2]-Yrumalia [3] - Dies natalis invicti Solis [4] - Calendae [5] - Vota publica [6] - Larentalia [7] - εορτή Ιανού [8]) και αντιστοιχούν στα χειμερινά Διονύσια, που τελούνταν μεταξύ 15ης Δεκεμβρίου και 15ης Ιανουαρίου. Στα κατ' Αγρούς Διονύσια ο σχετικός θίασος περιερχόταν τους συνοικισμούς και οι κωμαστές περιέπαιζαν τους πάντες, όπως ακριβώς σήμερα οι μεταμφιεσμένοι, ενώ στα αθηναϊκά Ανθεστήρια κατά τη δεύτερη ημέρα, τους Χόας, γινόταν επίσημα γάμος του Διονύσου, τον οποίο υποδύονταν ο άρχοντας βασιλιάς με την βασίλισσα στο Βουκόλιο. Η μιμική ένωση ζεύγους ή η εικονική τελετή γάμου που συνα-

ντιούνται σε πολλά δρώμενα θεωρούνται μαγικές πράξεις, οι οποίες αποσκοπούν στην πρόκληση της γονικής δύναμης για την προκοπή της βλάστησης κ.λ.π. Στα σύγχρονα θρακικά δρώμενα του διονυσιακού κύκλου διατηρούνται δυο είδη γονιμικής μαγείας, η εφθαρμένη μορφή ιερογαμίας και το πιθανό αγροτικό πρότυπό της, δηλαδή η άσεμνη μιμική ένωση ζεύγους [9]. Όλες αυτές οι τελετές έχουν πανάρχαια καταγωγή και χαρακτηριστικά ευετηρικό, είναι δηλαδή εορτές με κύριο σκοπό την καλοχρονιά.

3. Η αρχική αντίδραση της Εκκλησίας και ο τελικός συμβιβασμός της

Οι μεταμφιέσεις αποτελούσαν το κύριο χαρακτηριστικό των παραπάνω αναφερόμενων ρωμαϊκών εορτών και εισήχθησαν σ' αυτές από την αρχαία ελληνική λατρεία. Ετσι με την τέλεση των εθνικών αυτών εορτών εξακολουθούσε να βρίσκεται σε ακμή και το έθος αυτό των μεταμφιέσεων, παρά την εξ αρχής σφοδρή αντίδραση της Εκκλησίας. Κατά το 2ο αιώνα ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς μιλάει για τους συγχρόνους του τους "γελοίως κατά τας πομπάς σχηματιζομένους" και τον 4ο αιώνα ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος επιτίθεται κατά των χριστιανών για την "ακαταγέλαστον κωμωδίαν" να καταστρέφουν το πρόσωπό τους σύμφωνα με ειδωλολατρική συνήθεια, ενδύοντας γυναίκες με ανδρικά ρούχα. Για τις μεταμφιέσεις κατά τον 4ο αιώνα μιλά και ο Αμασειάς Αστέριος, ενώ κατά τον 6ο αιώνα ο επίσκοπος Ταφάρων Γρηγόριος για τους "τα δερμάτινα πρόσωπα ενδιδυσκομένους και επί της αγοράς παίζοντας". Οτι και τον επόμενο αιώνα συνεχίζονταν οι μεταμφιέσεις μαρτυρεί ο 62ος κανόνας της εν Τρούλλω Οικουμενικής Συνόδου, με τον οποίο απαγορεύεται η τέλεση των Καλανδών και των άλλων εθνικών εορτών και επιβάλλονται αυστηρές ποινές στους μεταμφιζόμενους. Παρ' όλα αυτά όμως στο μαρτυρολόγιο του αγίου Δασίου, το οποίο γράφηκε το 10ο αιώνα, βρίσκουμε τη μαρτυρία ότι "εν γαρ τη ημέρα των καλανδών Ιανουαρίων μάταιοι άνθρωποι, τω έθει των Ελλήνων εξακολουθούντες, χριστιανοί ονομαζόμενοι, μετά παμμεγέθους πομπής προέρχονται, εναλλάττοντες την εαυτών φύσιν και τον τρόπον, και μορφήν του διαβόλου ενδύονται αιγείοις δέρμασι περιβεβλημένοι, το πρόσωπον ενηλλαγμένοι, αποβάλλουσιν εν ω ανεγεννήθησαν αγαθώ....". Κατά το 12ο αιώνα ο Βαλσαμώνας σχολιάζοντας τον αναφερθέντα συνοδικό κανόνα λέει, αναφερόμενος στην εορτή των Καλανδών, "όπερ και μέχρι του νυν παρά τινών αγροτών γίνεται κατά τας πρώτας ημέρας του Ιανουαρίου μηνός". Ο ίδιος ομολογεί ότι στην εποχή του, παρά τις απαγορεύσεις, το έθος των μεταμφιέσεων βρισκόταν σε ακμή. Κατά τα Χριστούγεννα μάλιστα και τα Φώτα "και τινές κληρικοί.....προς διάφορα μετασχηματίζονται προσωπεία και πότε μεν ξιφήρεις εν τω μεσονάω της εκκλησίας μετά στρατιωτικών αμφίων εισέρχονται, πότε δε και ως μοναχοί προοδεύουσιν ή και ως ζώα τετράποδα, αλλ' ή εκ μακράς συνηθείας ταύτα τελείσθαι" [10].

Επειδή όμως είδε ότι τα έθιμα που ήταν στενά συνδεδεμένα με τις ειδωλολατρικές αυτές γιορτές, ήταν βαθιά ριζωμένα στη ζωή του λαού, ο οποίος δεν ήταν διατεθειμένος να τα αποχωριστεί, έκανε τότε το μεγάλο ιστορικό συμβιβασμό της, αντικαθιστώντας τις ειδωλολατρικές εορτές με τις δικές της μεγάλες επετείους, τα Χριστούγεννα, την εορτή της περιτομής του Χριστού και του Μεγάλου Βασιλείου και τα Φώτα. Και επέτρεψε ή καλύτερα ανέχθηκε να ενσωματωθούν σε αυτές τα πατροπαράδοτα λαϊκά έθιμα αυτής της

περιόδου. Εντούτοις οι Πατέρες της Εκκλησίας στιγματίζουν αυτές τις μεταμφιέσεις σαν έργο δαιμονικό. Ετσι, καταφερόμενοι στους λόγους τους εναντίον δοξασιών και εθίμων του λαού, ως λειψάνων του εθνικού βίου ασυμβίβαστων με την χριστιανική διδασκαλία, έχουν αποβεί χωρίς να επιδιώξουν σπουδαιότατη πηγή για την λαογραφία [11].

4. Η ετυμολογία της λέξεως αργκουτσάρια

Γλωσσολογικά, αν προσπαθήσει κανείς να βρει την ετυμολογία της λέξης αργκουτσάρια (βλαχ. argutsiari), ίσως θα πρέπει να αποδεχτεί ως ρίζα την λατινική λέξη rogatoris (= ζητιάνος) και το ρήμα rogare (= παρακαλώ, δέομαι), από τα οποία προέκυψε το ελάχιστα χρησιμοποιούμενο σήμερα ρήμα της βλάχικης γλώσσας rogu ή arogu που σημαίνει παρακαλώ, δέομαι. Η λέξη ίσως προέρχεται και απ' την λατινική λέξη ruga-ae (= ρυτίδα προσώπου) και το ρήμα rugoare (= ρυτιδούμαι, ασχημίζω), που στα βλάχικα μεταπλάστηκαν σε ruga tsi are (= αυτός που έχει ρυτιδωμένο πρόσωπο)[12]. Πράγματι, παλαιότερα, η ομάδα των μεταμφιεσμένων ανδρών περιφερόταν στους δρόμους του χωριού χορεύοντας και μαζεύοντας φαγητά, γλυκά ή χρήματα που στο τέλος τα καταλάωναν σε κοινό γλέντι (σήμερα διατηρούνται ελάχιστα κατάλοιπα αυτής της πράξης).

5. Οι μεταμφιέσεις της Πρωτοχρονιάς στην Κλεισούρα Καστοριάς

Η Κλεισούρα Καστοριάς κατοικείται αποκλειστικά από Βλάχους και διατήρησε τη ρωμαϊκή περίοδο μεταμφίεσης, δηλαδή την περίοδο του Δωδεκαημέρου και ιδιαίτερα για τα αργκουτσάρια την ημέρα της Πρωτοχρονιάς. Το έθιμο λοιπόν αυτό της πλήρους μεταμφίεσης μεταφυτεύτηκε στους Βλάχους γύρω στο 146 μ.Χ. με την Ρωμαϊοκρατία. Επόμενο ήταν να αγγίξει περισσότερο τις περιοχές της Πίνδου και των κορυφογραμμών, όπου εγκαταστάθηκαν ρωμαϊκές λεγεώνες για να φυλάγουν τα στενά περάσματα και ήρθαν σε επιμειξία με τους ντόπιους πληθυσμούς [13].

Το έθιμο όμως ανδρώθηκε στην Κλεισούρα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Πήρε το ρόλο του δρώμενου και απέκτησε συμβολικό χαρακτήρα. Τα αργκουτσάρια απέτελεσαν μια ομάδα με αρχηγό και παλικάρια και πήραν χαρακτήρα εθνικοαπελευθερωτικό. Η ομάδα αυτή φανερώνει την καταστολή της δράσης ενός Τούρκου δυνάστη, του Γκέκα ή Γκέγκανου και της αρπακτικής του όρεξης για μια ντόπια κοπέλα, της γνωστής στο δρώμενο Κοκόνας [14]. Τα παλικάρια τον απαγάγουν μαζί με την κοπέλα και τον οδηγούν δέσμιο και δεσμώτη πια, σε κωμικούς και χορευτικούς εξευτελισμούς. Αργότερα, κύρια μετά την απελευθέρωση από την Τουρκία, το έθιμο συνδέθηκε με πολλά σκωπτικά τραγούδια και αφορούσε την διακωμώδηση ανθρώπων του χωριού. Απλώθηκε δηλαδή σε ερωτοδουλειές, σε κοινωνικές αποτυχίες, σε απαγωγές κοριτσιών κ.ο.κ. Τέτοια τραγούδια υπάρχουν πολλά και είναι γνωστά στους Κλεισουριώτες π.χ. "Katiniio al Papapetri / Athina al Nessa / Tsi s' da laia di campana / Sti cupria ali soacri / Kosta al Larga di la Rungu / Tuts aests' arugutsiari / Melazim / Mulieri shi barbats / Tsi sontu buni fiatili " [15] κ.ά. Αρκετές φορές περιλάμβαναν σ' αυτά τα τραγούδια και τους ξενητεμένους της Κλεισούρας με τα αποπήματα που δημιουργούσαν και τους έβγαζαν τα "άπλυτα" στη φόρα. Κατέληγαν τότε γι' αυτούς: "candu fugu nvirinals', cu pradz' di la ciradziadz' " [16].

Το έθιμο πύκνωσε αργότερα και για πολλές δεκαετίες, δύο μήνες πριν, ετοιμάζονταν οι παρέες, οι τσίφες, που θα το απάρτιζαν. Και ήταν τρεις ή τέσσερις ή και περισσότερες οι παρέες (οι γέροντες, οι μεσήλικες, οι νέοι και οι μικροί). "Va n' adramu" [17] ήταν η φράση που πηγαινοερχόταν στα στόματά τους. Το απόγευμα της παραμονής της εορτής του Αγίου Βασιλείου μεταμφιεσμένοι και μη εκ μέρους των ομάδων περίμεναν στην είσοδο του χωριού τους οργανοπαίχτες, τα νταούλια, και όλοι μαζί κατευθύνονταν στην κεντρική πλατεία, όπου χόρευαν για αρκετή ώρα και στη συνέχεια διαλύονταν. Την επομένη, ανήμερα Πρωτοχρονιάς, λίγο πριν την απόλυση της εκκλησίας συγκεντρώνονταν όλοι στη βρύση του Αγίου Αθανασίου (βλαχ. La fantina di l' Ayi Thanasi), απ' όπου με τα μικρά παιδιά να προπορεύονται και τα όργανα να ακολουθούν, κατευθύνονταν στην μικρή πλατεία του Αγίου Αντωνίου (σκεπαστή βρύση στα βλαχ. La fantina di disupra) και στη συνέχεια στην πλατεία του Αγίου Νικολάου (βρύση στην πλατεία βλαχ. La fantina din pazari ή din cod'ru), όπου κατεβαίνουν ανά δυο χορεύοντας αντικριστά και συγκρούοντας τις ξιφολόγχες τους. Εκεί θα σχηματίσουν κύκλο και θα αρχίσουν τον χορό μέχρι το μεσημέρι συμπαρασύροντας μαζί τους στον χορό και τον κόσμο που τους παρακολουθεί. Αφού χορέψουν όλοι οι μεταμφιεσμένοι, θα βγάλουν στη συνέχεια και τη μάσκα, την προσωπίδα. Το απόγευμα οι μεταμφιεσμένοι επισκέπτονται τους εορτάζοντες, τους συγγενείς και όσους τους είχαν προσκαλέσει, διασκεδάζοντας και χορεύοντας. Με την παρουσία τους έφερναν μαζί τους την τύχη, τη γονιμότητα, την καλή χρονιά [18].

6. Οι συμμετέχοντες στο δρώμενο και η ενδυμασία τους

Κάθε παρέα αποτελείται από τα εξής "πρόσωπα":

6.1. Τον "τσερκέζο" (βλαχ. tsircez') [19].

Είναι ο επικεφαλής της ομάδας, αυτός που την διευθύνει. Είναι ντυμένος με μαύρο μάλλινο σαλβάρι, μαύρο πουκάμισο και αμάνικο γιλέκο και φορά τσαρούχια. Στο χέρι κρατά γκλίτσα με την οποία διευθύνει την παρέα προπορευόμενος αυτής.

6.2. Το "γκέκα ή γκέγκανο" (βλαχ. gega ή gegan') [20].

Είναι ο Τουρκαλβανός που έχει αρπάξει την κοκόνα. Φορά μαύρο κοντό ως το γόνατο παντελόνι με μάλλινο άσπρο καλτσόν από κάτω και τσαρούχια, πουκάμισο και γιλέκο με υπέροχα κεντήματα, μεταξωτό μαντήλι στο κεφάλι και μάσκα στο πρόσωπο. Χαρακτηριστικό είναι το τούρκικο γιαταγάνι που φέρει στη μέση, δεμένο με δύο πολύχρωμα ζωνάρια.

6.3. Την "κοκόνα" (βλαχ. cucona) [21].

Είναι η βασική και μοναδική γυναικεία μορφή της ομάδας, ντυμένη ευρωπαϊκά, που την παριστάνει πάντα άνδρας, μια και στο έθιμο συμμετέχουν μόνο άνδρες. Η κοκόνα παλιότερα φορούσε την τοπική φορεσιά (εσωτερικό πουκάμισο από μεταξωτό λεπτό ύφασμα με φαρδιά μανίκια, μεταξωτό μακρύ και φαρδύ φόρεμα ραμμένο από μεταξωτή ή και

χρυσούφαντη ανατολίτικη στόφα, εφαρμοστό γιλέκο χρυσοκέντητο, ζωνάρι μεταξωτό με κρόσσια, άσπρες μάλλινες κάλτσες με πολύχρωμα κεντήματα στους αστραγάλους, στή μύτη και στη φτέρνα) που αργότερα αντικαταστάθηκε από ευρωπαϊκά ρούχα και καπέλο στολισμένο με ψεύτικα λουλούδια και φτερά από ουρά παγωνιού ή κόκορα. Είναι η μόνη μορφή του θιάσου που σήμερα δεν φορά μάσκα όπως παλιά. Στο χέρι κρατά μια ομπρέλα ηλίου (παρασόλι) αφού χορέψει θα γυρίσει την ομπρέλα ανάποδα και θα μαζέψει φιλοδωρήματα από τους θεατές μέσα σ' αυτήν.

6.4. Τους "αργκουτσιάρηδες" (βλαχ. argutsiari) [22].

Είναι ντυμένοι με τους τοπικούς μαύρους ντουλαμάδες, τους μανδύες που εισήχθησαν στο έθιμο μετά το Μακεδονικό Αγώνα, και άσπρες μακριές κάλτσες και περικνημίδες (βλαχ. tsiuaritsi) [23] πλεγμένες με μαλλί ή βαμβάκι, πάνω από τις οποίες θα δέσει τις μαύρες καλτσοδέτες με φούντες (βλαχ. vuneati ή caltsaveti) [24]. Αρχικά φορούσαν πολύπτυχες φουστάνες και πουκάμισα βαμμένα γκρι με κάπνισμα. Οι ντουλαμάδες αυτοί είναι στολισμένοι στο στήθος, στις τσέπες, στα μανίκια και στην αριστερή κάτω άκρη του μανδύα με κόκκινες βελούδινες λωρίδες κεντημένες με χρυσοποίκιλτα σιρίτια από τους ντόπιους τερζήδες. Φορούν επίσης μαύρο πουκάμισο με χρυσά σιρίτια στο στήθος και στα φαρδιά μανίκια στους ώμους του πουκαμίσου υπάρχει κέντημα με πούλιες και κουμπάκια. Η φορεσιά συμπληρώνεται με δύο μονόχρωμα ζωνάρια (βλαχ. branu) [25], το φυσεκλίκι, τη ξιφολόγχη (βλαχ. cama)[26], το μεταξωτό μαντήλι που δένεται περίπλοκα με έναν μεγάλο κόμπο στην αριστερή πλευρά του κεφαλιού (βλαχ. dramna) [27] αφήνοντας τις άκρες του να πέφτουν στον ώμο και την μάσκα ή προσωπίδα (βλαχ. fatsa) [28]. Έχει σαν βάση ένα άσπρο προσωπίο με κόκκινα χείλη και κόκκινη μετωπική ταινία [29]. Η προσωπίδα ζώνεται με δέρμα λαγού που μιμείται τα γένια και είναι στολισμένη με ένα μεγάλο μαύρο μουστάκι φτιαγμένο από μαλλί προβάτου. Η μάσκα εσωτερικά είναι καλυμμένη με κερί για να μην καταστρέφεται από την υγρασία που δημιουργούν τα χνώτα.

Κοσμήματα έχουμε μόνο επιστήθια, συνήθως ασημένιο σταυρωτό τσαπράζι, ασημένιο γιορντάνι ή διπλό κιουστέκι, παλάσκα και πολλές αλυσίδες με ασημένια νομίσματα κι ένα σταυρό, αλλά και φυλαχτά που φέρουν σκαλιστές παραστάσεις αγίων, τα λεγόμενα χαϊμαλιά [30].

7. Τα όργανα και οι χοροί [31]

Για το γιορτάσι αυτό έφερναν τους ζουρνάδες και τα νταούλια (βλαχ. tampanji) [32], από τη Γουμένισσα, τη Νάουσα ή τον Γιδά (σημ. Αλεξάνδρεια Ημαθίας), αλλά πολλές φορές και από τα γύρω προσφυγικά χωριά (Σωτήρας Πτολεμαΐδας) ή και από τα τουρκοχώρια της Πτολεμαΐδας. Καμιά φορά το ρόλο αυτό αναλάμβαναν και ντόπιοι οργανοπαίχτες (ζουρνατζήδες ή γκαϊντατζήδες). Οι μεταμφιεσμένοι χορεύουν συνήθως:

1. Κατινιώ αλ Παπαπέτρη (κλεισουριώτικη καρναβαλίστικη πατινάδα).
2. Ούνα ταχινά [33] (κλεισουριώτικος συρτός που χορεύεται από την κοκόνα).
3. Τσάμικο βαρύ (χορεύεται από το γκέγκανο).
4. Μουρίκι (κλεισουριώτικος τσάμικος χορός).

5. Μπεράτι.
6. Στα τρία (χοροί όπως Χασάπικο, Χάιδω, Παιδιά της Σαμαρίνας κ.ά.)
7. Γκάντα.
8. Ναουσαίικο (πρόκειται για το χορό Μουσταμπέικο).

8. Επίλογος

Κάτω λοιπόν από το μαγικό θόρυβο του αυλού, σαν τους κορύβαντες της αρχαίας Ελλάδας, χόρευαν και χαλούσαν τον κόσμο οι καρναβαλοπαρέες της Κλεισούρας. Πρώτα στο παζάρι, ας ήταν και όγκοι τα χιόνια, ύστερα μέσα στο καφενείο και μετά από σπίτι σε σπίτι. Η παράδοση ρίζωσε στο χωριό μας. Σήμερα οι στολές που κατασκευάζονται από τις γιαγιάδες για τα εγγόνια, παραδίδονται από του παλιότερους στους πιο νέους. Ο τεχνικός πολιτισμός, η πολυποικίλη σύγχρονη εξέλιξη δεν σταμάτησε το έθιμο και κυρίως δεν το μετέτρεψε σε φολκλόρ. Το έθιμο στάθηκε όρθιο και ριζοβολεί ακόμη και σήμερα, πάντα νέο, ακμαίο και αναβαπτισμένο και αξίζει έπαινος σε αυτούς που το συνεχίζουν.

9. Σημειώσεις

1. Για τις διάφορες ονομασίες και τις μεταμφιέσεις βλ. σχ. Γ. Ν. Αικατερινίδης, Μεταμφιέσεις Δωδεκαμήρου εις τον Βορειοελλαδικόν χώρο, Πρακτικά Β' Συμποσίου Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού χώρου (Ηπειρος-Μακεδονία-Θράκη), Κομοτηνή, 19-22 Μαρτίου 1975, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1976, 25-27. Κ. Καραπατάκης, Το Δωδεκάμερο, Αθήνα 1981. Κυριακίδου - Νέστορος, Οι δώδεκα μήνες. Τα λαογραφικά, Θεσσαλονίκη 1982. Β. Πούχνερ, Θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του Βορειοελλαδικού χώρου, Πρακτικά Δ' Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικού χώρου (Ηπειρος-Μακεδονία-Θράκη), Ιωάννινα, 10-12 Οκτωβρίου 1979, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1983, 225-273. Δ. Λουκάτος, Χριστουγεννιάτικα και των Γιορτών, Αθήνα 1984. Β. Πούχνερ, Λαϊκό Θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια: συγκριτική μελέτη, Αθήνα 1989. Δ. Λουκάτος, Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία, Αθήνα 1992. Λ. Δρανδάκης, Ο αυτοσχεδιασμός στον ελληνικό δημοτικό χορό, Αθήνα 1993. Σιώκης Ν. Δ., Λαϊκά έθιμα και Θεία λατρεία, ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία, Θεσσαλονίκη 1999.
2. Τελούνταν μεταξύ 17 - 23 Δεκεμβρίου και ήταν γιορτή προς τιμή του θεού Saturnus (αντίστοιχου με τον Κρόνο των Ελλήνων).
3. Ήταν η εορτή της χειμερινής τροπής του ηλίου στις 24 ή 25 Δεκεμβρίου.
4. Ήταν η ημέρα των γενεθλίων του αητητήτου Ηλίου στις 25 Δεκεμβρίου. Οι χριστιανοί σε αντίθεση με τους ειδωλολάτρες ως αρχή του έτους δεν γιόρταζαν την 1η Ιανουαρίου, αλλά την 6η Ιανουαρίου, στην οποία τοποθετούσαν την βάπτιση του Χριστού και με αυτή την πνευματική Του γέννηση και την αρχή της θείας Του αποστολής. Για πρώτη φορά το 354 μ.Χ. διαχώρισαν στη Ρώμη την εορτή της γεννήσεως του Χριστού από την ημέρα της Επιφανείας Του? τότε η 25η Δεκεμβρίου, η οποία από τους ειδωλολάτρες εορταζόταν ως γενέθλιος ημέρα του Μίθρα, του αητητήτου Ηλίου, ορίστηκε ως ημέρα της γεννήσεως του Χριστού και συνάμα ως αρχή του έτους. Ετσι ο Χριστός λατρεύτηκε ως ο Ηλιος "ο φέρων το φως εις τον κόσμο" και τονίστηκε ακόμη περισσότερο η αντίθεση του χριστιανικού θεού έναντι των ηλιακών θεών της ειδωλολατρίας. Ν. Γ. Πολίτης, Τα προ Χριστού Χριστούγεννα, εφημ. Εστία, 2-1-1898. Ν. Γ. Πολίτης, Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού. Παραδόσεις, τ. Α' - Β', Αθήναι 1904.
5. Ήταν η 1η Ιανουαρίου κατά την οποία γινόταν η εγκατάσταση των καινούριων πολιτικών αρχών της Ρώμης. Στο ρωμαϊκό κράτος το έτος άρχιζε την 1η Μαρτίου, αλλά το 153 μ.Χ. για πρώτη φορά οι ανώτατοι άρχοντες του κράτους ανέλαβαν το αξίωμά τους την 1η Ιανουαρίου και από τότε η ημέρα αυτή άρχισε να θεωρείται ως αρχή του έτους.
6. Ήταν η ημέρα των δημοσίων ευχών στις 3 Ιανουαρίου, όταν οι ύπατοι ορκίζονταν στο λαό να φυλάξουν τους νόμους και να κυβερνήσουν δίκαια.

7. Τελούνταν στις 4 Ιανουαρίου προς τιμή της κας Λαρεντίας και σε ανάμνηση του πλούτου που κληροδότησε στο ρωμαϊκό λαό μετά το θάνατό της.
8. Ήταν η εορτή του διπρόσωπου θεού Ιανού στις 7 Ιανουαρίου.
9. M. Nilsson, Ελληνική λαϊκή θρησκεία, μτφρ. Ι. Θ. Κακριδής, Αθήνα 1953. Γ. Α. Μέγας, Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας, Αθήναι 1963, (ανατύπωση 1992), σποραδικά. Κ. Κακούρη, Εκ της σημερινής λαϊκής λατρείας των Θρακών, Αθήναι 1963, 138. Α. Κ. Γκισαβίδης, Λαογραφικά της Μακεδονίας. Ηθη - Έθιμα - Παραδόσεις. Το Παγγαίον, Αθήναι 1973, σποραδικά. Α. Κυριακίδου - Νέστορος, Οι αρχαίοι έλληνες στη νεοελληνική παράδοση, Λαογραφικά Μελετήματα, Αθήνα 1975, 204-213. Ι. Θ. Κακριδής, Οι αρχαίοι Έλληνες στη νεοελληνική λαϊκή παράδοση, (μετάφραση από την 1η γερμανική έκδοση του 1966), Αθήνα 1989. Έθιμα του Δωδεκαημέρου στο Νομό Καστοριάς, αφιέρωμα στην εφημερ. Καστοριανός Πολίτης, έτος 1ο, αρ. φ. 30, 18-1-2002.
10. Γ. Ράλλης, Μ. Ποτλής, Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων των τε αγίων και πανευφώνων Αποστόλων και των ιερών Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων και των κατά μέρος αγίων Πατέρων, τ. II, Αθήνησι 1852, (επανεκδ. Αθήναι 1966), 448 κ.ε.. Ν. Γ. Πολίτης, Παραδόσεις, τ. Β', Αθήναι 1904, 1270 κ.ε.. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τ. Γ' και τ. Στ', Αθήναι 1957.
11. Στ. Π. Κυριακίδης, Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος ως λαογράφος, Λαογραφία ΙΑ' (1934-1937), 634-641.
12. T. Parahagi, Dictionarul dialectului Aroman, general si etimologic, edit. 2a, Bucuresti 1974, 208, 214, 737, 1043, 1045.
13. Ν. Σιώκης, Δ. Παράσχος, Οι Βλάχοι του Μουρικίου και του Σινιάτσικου, Θεσσαλονίκη 2001.
14. Εδώ βλέπουμε να διατηρείται ακόμη ο μύθος Δήμητρας - Περσεφόνης, όπου όμως η απαγωγή της Περσεφόνης από τον Πλούτωνα, τον Άδη σήμερα, αντικαταστάθηκε από τον τούρκο αγά-πασά που απαγάγει την ντόπια κοπέλα. Δ. Ν. Στράτου, Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί, Αθήνα 1979, 82-88.
15. Μτφρ. Η Κατινιώ του Παπαπέτρου / Η Αθηνά του Νέσσα / Γιατί χτυπά η έρμη η καμπάνα / Στις κοπριές της πεθεράς / Ο Κώστας του Λάργκα από το Ρούγκο / Όλα αυτά τα καρναβάλια / Μελαζιμ (τουρκικό όνομα) / Γυναίκες και άντρες / Τι είναι τα καλά κορίτσια.
16. Μτφρ. Όταν φεύγουν λυπημένοι, με τα λεφτά απ'τους κυρατζήδες (= αγωγιάτες).
17. Μτφρ. Θα γίνουμε.
18. Α. Ι. Τζιώγκου, Συνοπτική ιστορία της Κλεισούρας Δυτικής Μακεδονίας και το ιστορικό αυτής μνημείον της χριστιανοσύνης της ιεράς Μονής Παναγίας - Γεννήσεως της Θεοτόκου, Θεσσαλονίκη 1962, 85-86. Μ. Κ. Παπαμιχαήλ, Κλεισούρα Δυτ. Μακεδονίας. Ακμή - Πολιτισμός - Αγώνες - Θυσίαι - Ιστορία - Ηθογραφία - Λαογραφία, ά.τ. 1972, 58-59. Ν. Χαρμαντά, Οι χοροί μας. Τα Αργκουτσάρια στην Κλεισούρα Καστοριάς, περ. Ψιθυρίσματα (Λύκειο των Ελληνίδων), τ. 7 (Δεκέμβριος 1997).
19. T. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 443.
20. T. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 608.
21. T. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 392.
22. T. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 214.
23. T. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 439.
24. T. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 300, 332, 1283.
25. T. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 284.
26. T. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 310.
27. Είναι μεταξωτό γυναικείο μαντήλι χρώματος μαύρου ή σκούρου μπλε ή σκούρου καφέ διαστάσεων περίπου 1,30 x 1,30 και φοριόταν από τις γερόντισσες και τις χήρες. Η ονομασία drama απαντάται μόνο στα βλαχοχώρια Κλεισούρα Καστοριάς και Νυμφαίο Φλώρινας. Βλ. σχ. T. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 500.
28. T. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 541.
29. Κάποια κόκκινα κυκλικά σημάδια που παρατηρούμε στο μέτωπο παλαιότερων προσωπίδων πιθανόν να είναι κατάλοιπο του παλαιού βλάχικου εθίμου της δερματοστιξίας του μετώπου για λόγους αποτρεπτικούς (σταυροί κ.λ.π.) ή ακόμη και καλλωπιστικούς (φεγγάρια ήλιοι κ.λ.π.). Το κέντημα που ήταν πολύ οδυνηρό γινόταν με βελόνες βουτηγμένες σε υγρό μείγμα από κάρβουνο, μπαρούτι ή λουλάκι και ρακί. Βλ. σχ. τατουάζ ή το κέντημα της σάρκας, περ. Αρμολοί, τ. 7 (1979), 24-29. Β. Κ. Σιούτη, Κι αν είσαι ροκ,

πες μου ένα παραμύθι! Γιαγιάδες με τατουάζ, περ. Εψίλον, (εφημ. Κυριακάτικη), τ. 111, 23-5-1993, 26-30. Ν. Κ. Μουτσόπουλος, Η δερματοσίξη (Το τατουάζ). Διαχρονική διερεύνηση του φαινομένου, Αθήνα 1996, 61-70. Ε. Π. Αλεξάκης, Χορός, εθνοτικές ομάδες και συμβολική συγκρότηση της κοινότητας στο Πωγώνι της Ηπείρου. Μελέτη μιας περίπτωσης, στο Ταυτότητες και Ετερότητες. Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα - Βαλκάνια, Αθήνα 2001, 181-215.

30. Α. Χατζημιχάλη, Ελληνική αργυροχοϊκή τέχνη, Νέα Εστία 14 (1933). Μ. Μπότσαρης, Η ελληνική αργυροχοϊκή και το σαβάτι, περ. Ζυγός τ. 7 (Μάρτιος - Απρίλιος 1974), 80-102. Π. Ζώρα, Κεντήματα και κοσμήματα της ελληνικής φορεσιάς, Αθήνα 1981. Π. Ζώρα, Λαϊκή Τέχνη, σειρά Ελληνική Τέχνη, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1994. Οι Χρυσικοί της Νέβεσκας - The Goldsmiths of Nymphaion, έκθεση του Δήμου Θεσσαλονίκης στα Α' Δημήτρια, Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο (24 Οκτωβρίου - 30 Νοεμβρίου 1995), Θεσσαλονίκη 1995.

31. Α. Ράφτης, Ο κόσμος του ελληνικού χορού, Αθήνα 1985. Α. Ράφτης, Χορός, Πολιτισμός και Κοινωνία, Αθήνα 1992. Β. Τυροβόλα, Ελληνικοί παραδοσιακοί χορευτικοί ρυθμοί, Αθήνα 1992. Λ. Δρανδάκης, Ο αυτοσχεδιασμός στον ελληνικό δημοτικό χορό, Αθήνα 1993. Α. Ράφτης, Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού χορού, Αθήνα 1995. Γ. Μελίκης, Ζουρνάδες και Νταούλια: ιστορική - μουσικολογική προσέγγιση, Θεσσαλονίκη ά.έ..

32. Τ. Parahagi, Dictionarul, ό.π., 1185. 33. Μτφρ. Ένα πρωινό.

10. Βιβλιογραφία

Αικατερινίδης Γ. Ν., Μεταμφιέσεις Δωδεκαήμερου εις τον Βορειοελλαδικόν χώρο, Πρακτικά Β' Συμποσίου Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού χώρου (Ηπειρος-Μακεδονία-Θράκη), Κομοτηνή, 19-22 Μαρτίου 1975, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1976.

Αλεξάκης Ε. Π., Χορός, εθνοτικές ομάδες και συμβολική συγκρότηση της κοινότητας στο Πωγώνι της Ηπείρου. Μελέτη μιας περίπτωσης, στο Ταυτότητες και Ετερότητες. Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα - Βαλκάνια, Αθήνα 2001, 181-215.

Γκισδαβίδης Α. Κ., Λαογραφικά της Μακεδονίας. Ηθη - Εθιμα - Παραδόσεις. Το Παγγαίον, Αθήναι 1973.

Δρανδάκης Λ., Ο αυτοσχεδιασμός στον ελληνικό δημοτικό χορό, Αθήνα 1993. Εθιμα του Δωδεκαήμερου στο Νομό Καστοριάς, αφιέρωμα στην εφημερ. Καστοριανός Πολίτης, έτος 1ο, αρ. φ. 30, 18-1-2002.

Ζώρα Π., Κεντήματα και κοσμήματα της ελληνικής φορεσιάς, Αθήνα 1981.

Ζώρα Π., Λαϊκή Τέχνη, σειρά Ελληνική Τέχνη, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1994.

Κακούρη Κ., Εκ της σημερινής λαϊκής λατρείας των Θρακών, Αθήναι 1963.

Κακριδής Ι. Θ., Οι αρχαίοι Έλληνες στη νεοελληνική λαϊκή παράδοση, (μετάφραση από την α' γερμανική έκδοση του 1966), Αθήνα 19893.

Καραπατάκης Κ., Το Δωδεκάμερο, Αθήνα 1981. Κουκουλές Φ., Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τ. Γ' και τ. Στ', Αθήναι 1957. Κυριακίδης Στ. Π., Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος ως λαογράφος, Λαογραφία ΙΑ' (1934-1937), 634-641.

Κυριακίδου - Νέστορος, Οι αρχαίοι Έλληνες στη νεοελληνική παράδοση, Λαογραφικά Μελετήματα, Αθήνα 1975, 204-213.

Κυριακίδου - Νέστορος, Οι δώδεκα μήνες. Τα λαογραφικά, Θεσσαλονίκη 1982.

Λουκάτος Δ., Χριστουγεννιάτικα και των Γιορτών, Αθήνα 1984.

Λουκάτος Δ., Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία, Αθήνα 1992.

Μέγας Γ. Α., Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας, Αθήναι 1963, (ανατύπωση 1992).

Μελίκης Γ., Ζουρνάδες και Νταούλια: ιστορική - μουσικολογική προσέγγιση, Θεσσαλονίκη ά.έ..

Μουτσόπουλος Ν. Κ., Η δερματοσίξη (Το τατουάζ). Διαχρονική διερεύνηση του φαινομένου, Αθήνα 1996, 61-70.

Μπότσαρης Μ., Η ελληνική αργυροχοϊκή και το σαβάτι, περ. Ζυγός τ. 7 (Μάρτιος - Απρίλιος 1974), 80-1102.

Nilsson M., Ελληνική λαϊκή θρησκεία, μτφρ. Ι. Θ. Κακριδής, Αθήνα 1953. Οι Χρυσικοί της Νέβεσκας - The Goldsmiths of Nymphaion, έκθεση του Δήμου Θεσσαλονίκης στα Α' Δημήτρια, Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο (24 Οκτωβρίου - 30 Νοεμβρίου 1995), Θεσσαλονίκη 1995.

Παπαμιχαήλ Μ. Κ., Κλεισούρα Δυτ. Μακεδονίας. Ακμή - Πολιτισμός - Αγώνες - Θυσίαι - Ιστορία - Ηθογραφία - Λαογραφία, ά.τ. 1972.

Parahagi T., Dictionarul dialectului Aroman, general si etimologic, εκδ. 2η, Bucuresti 1974. Πολίτης Ν. Γ., Τα προ Χριστού Χριστούγεννα, εφημ. Εστία, 2-1-1898.

Πολίτης Ν. Γ., Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού. Παραδόσεις, τ. Α' - Β', Αθήναι 1904.

Πούχνης Β., Θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του Βορειοελλαδικού χώρου, Πρακτικά Δ' Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικού χώρου (Ηπειρος-Μακεδονία-Θράκη), Ιωάννινα, 10-12 Οκτωβρίου 1979, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1983, 225-273.

Πούχνης Β., Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια: συγκριτική μελέτη, Αθήνα 1989.

Ράλλης Γ., Ποτλής Μ., Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων των τε αγίων και πανευφήμων Αποστόλων και των ιερών Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων και των κατά μέρος αγίων Πατέρων, τ. ΙΙ, Αθήναι 1852, (επανεκδ. Αθήναι 1966).

Ράφτης Α., Ο κόσμος του ελληνικού χορού. Αθήνα, 1985.

Ράφτης Α., Χορός, πολιτισμός και κοινωνία. Αθήνα, 1992.

Ράφτης Α., Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού χορού. Αθήνα, 1995.

Σιούτη Β. Κ., Κι αν είσαι ροκ, πες μου ένα παραμύθι! Γιαγιάδες με τατουάζ, περ. Εψίλον, (εφημ. Κυριακάτικη), τ. 111, 23-5-1993, 26-30.

Σιώκης Ν. Δ., Λαϊκά έθιμα και Θεία λατρεία, ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία, Θεσσαλονίκη 1999.

Σιώκης Ν., Παράσχος Δ., Οι Βλάχοι του Μουρικίου και του Σινιάτσικου, Θεσσαλονίκη 2001.

Στράτου Δ. Ν., Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί, Αθήνα 1979.

Τατουάζ ή το κέντημα της σάρκας, περ. Αρμολόι, τ. 7 (1979), 24-29.

Τζιώγκου Α. Ι., Συνοπτική ιστορία της Κλεισούρας Δυτικής Μακεδονίας και το ιστορικό αυτής μνημείο της χριστιανοσύνης της ιεράς Μονής Παναγίας - Γεννήσεως της Θεοτόκου, Θεσσαλονίκη 1962.

Τυροβόλα Β., Ελληνικοί παραδοσιακοί χορευτικοί ρυθμοί, Αθήνα 1992.

Χαρμαντά Ν., Οι χοροί μας. Τα Αργκουτσάρια στην Κλεισούρα Καστοριάς, περ. Ψιθυρίσματα (Λύκειο των Ελληνίδων), τ. 7 (Δεκέμβριος 1997).

Χατζημιχάλη Α., Ελληνική αργυροχοϊκή τέχνη, Νέα Εστία 14 (1933).

11. Φωτογραφίες

1. Ο γκέγκας από το καρναβάλι στην Κλεισούρα. 1978.

2. Αργκουτσιάρου από το καρναβάλι της Κλεισούρας. 1989.

3. Καρναβάλι στην Κλεισούρα. 1895.

4. Καρναβάλι στην Κλεισούρα. 1914.

5. Καρναβάλι στην Κλεισούρα. 1920.

6. Η ομάδα της Κλεισούρας στο καρναβάλι του Αμυνταίου. 1921.

7. Καρναβάλι στην Κλεισούρα. 1923.

8. Η ομάδα της Κλεισούρας στο καρναβάλι του Αμυνταίου. 1930.

9. Η ομάδα της Κλεισούρας στο καρναβάλι του Αργους Ορεστικού. 1971.

10. Καρναβάλι στην Κλεισούρα. 1973.

12. Ο συγγραφέας

Ο Νικόλαος Δημ. Σιώκης γεννήθηκε το 1974 στην Κλεισούρα Καστοριάς. Το 1998 αποφοίτησε από τη Θεολογική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και το ίδιο έτος πήρε το πτυχίο της Σχολής Παλαιογραφίας του Κέντρου Αγιολογικών Μελετών της Ιεράς Μητρόπολης Θεσσαλονίκης. Σήμερα ολοκληρώνει την διπλωματική του διατριβή για την απόκτηση μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης

στον κλάδο Λειτουργικής-Χριστιανικής Αρχαιολογίας και Τέχνης, του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του Α.Π.Θ. Ερευνά την ιστορία, τα ήθη και τα έθιμα της Κλεισούρας, αλλά και τον βλάχικο - αρμάνικο πολιτισμό και έχει γράψει διάφορα άρθρα λαογραφικού, γλωσσολογικού και ιστορικού περιεχομένου. Έχει στην κατοχή του αρχείο παλαιών εγγράφων, παλαιών φωτογραφιών και ηχογραφήσεων βλάχικων τραγουδιών της Κλεισούρας. Είναι επιμελητής του Εθνολογικού - Λαογραφικού Μουσείου Κλεισούρας από την ίδρυσή του (1989) μέχρι σήμερα. Είναι μέλος του Συλλόγου των Απανταχού Κλεισουριέων "Ο Άγιος Μάρκος" και ιδρυτικό μέλος του Συλλόγου Βλάχων Φοιτητών Θεσσαλονίκης. Τα τελευταία χρόνια έχει δημιουργήσει και επιμελείται μια χορευτικής ομάδας και χορωδίας στην Κλεισούρα με σκοπό την προβολή του πολιτισμού και των εθίμων της.

Νικόλαος Σιώκης

52054 Κλεισούρα Καστοριάς

Ελλάδα

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

